

Aras Toktaş, Hayat (2020). *Tuvaca 'Alday-Buuçu' Destanı (Metin-Çeviri-Adlar-Sözvarlığı)*, İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık, 548 s., ISBN: 978-975-255-523-5

Fatoş Karadağ Toprak¹

¹Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana, Türkiye

ORCID: F.K.T. 0000-0002-5019-3432

Sorumlu yazar/Corresponding author:

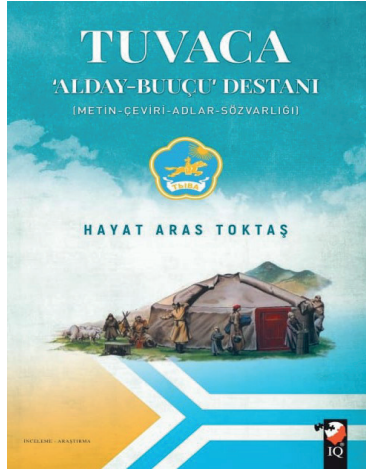
Fatoş Karadağ Toprak,
Çukurova Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana, Türkiye
E-mail: karadagfatos@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 14.02.2021

Kabul/Accepted: 01.06.2021

Atıf/Citation:

Karadağ Toprak, F. (2021). Aras Toktaş, Hayat (2020). *Tuvaca 'Alday-Buuçu' Destanı (Metin-Çeviri-Adlar-Sözvarlığı)* [Tuvaca 'Alday-Buuçu' Destanı (Metin-Çeviri-Adlar-Sözvarlığı) kitabının değerlendirmesi]. *TUDED*, 61(1), 475-478.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2021-880086>

Tuvalar Güney Sibirya bölgesinde yaşayan bir Türk topluluğudur. Büyük çoğunluğu Tuva Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamlarını sürdüren Tuvaların başkenti Kızıl şehridir. Yüzölçümü 171.300 km² olan Tuva Özerk Cumhuriyeti Rusya Federasyonu içerisinde yer almakta, güney ve güneydoğusunda Moğolistan Halk Cumhuriyeti, kuzeydoğuda İrkutsk bölgesi, kuzeybatısında Hakasya Cumhuriyeti, doğusunda Buryatya Cumhuriyeti, batısında Altay Cumhuriyeti, kuzeyinde ise Krasnoyarsk bölgesi bulunmaktadır (Killi Yılmaz, 2010, s. 173). Ayrıca Tuvaların bir bölümü de Moğolistan ve Çin'de yaşamaktadırlar (Ölmez, 2007, s. 27). Tarih boyunca çeşitli adlarla¹ anılan Tuvalar günümüzde kendileri için *Tıva kiji* adlandırmaları kullanmaktadırlar.

Tuvaca Eski Türkçenin dil özelliklerinin bir kısmını koruması yönüyle Sibirya Türk dilleri arasında önemli bir konuma sahiptir. 19. yüzyılda başlayan Tuvaca ile ilgili çalışmalar Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yurtiçinde de araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda Ekrem Arıkoğlu ve Mehmet Ölmez'in çalışmaları alana ilişkin öncü, önemli çalışmalar olmuşlardır. Sonrasında da Mehmet Aça, Metin Ergun, Salih Mehmet Arçın, İbrahim Ahmet Aydemir, Ebrar Akıncı, Vildan Koçoğlu Gündoğdu, İlker Tosun, Emin Erdem Özbek, Zeynel Ödemiş, Hayat Aras Toktaş gibi araştırmacılar tarafından çalışmalar sürdürülmüş ve sürdürülmektedir. Ayrıca burada adını zikredemediğimiz yüksek lisans ve doktora düzeyindeki araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar da Tuvaca araştırmalarına katkı sunmaya devam etmektedir.

Bu yazıya konu olan çalışma ise Hayat Aras Toktaş'ın 2006 yılında Yıldız Teknik Üniversitesinde Prof. Dr. Mehmet Ölmez danışmanlığında hazırlanmış olan "Tuvaca Alday-Buuçu Destanının Dil Yönünden İncelenmesi: Metin-Çeviri-Açıklamalı Sözlük" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının gözden geçirilmiş, bazı ekleme ve düzeltmelerle zenginleştirilmiş olan şeklidir. Bu düzeltmeler neticesinde yeni içeriğe uygun olarak çalışma 2020 yılında *Tuvaca 'Alday- Buuçu' Destanı (Metin-Çeviri-Adlar-Sözvarlığı)* başlığıyla IQ Sanat Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

Çalışmanın uzun ve zorlu bir sürecin neticesinde ortaya çıktığını belirten yazar, esere Monguş Kenin Lopsan'ın Tuvacayı ve Tuvaları tarif ettiği ünlü sözleriyle başlar:

“Tuva halkının kutsal geleneklerine göre yeryüzünde bitkilerin de hayvanların da insanların da dili var. Derler ki Tuvaca konuşabilen insanlar, bu dünyadaki bitkilerin de hayvanların da dilini konuşabilir. Tuva kişinin dili Tuvacadır. Ana dilini bilmek Tuva kişinin kutsal geleneğidir”. (s. 7).

1 Tuvalar için genellikle “Soyon” Moğolca çokluk ekiyle oluşturulmuş “Soyot” biçimi ya da “Tuba, Tıva, Tuva” gibi biçimler kullanılır. G. Rubruquis'da “Orangey ya da Orengy”, Reşidüddin'de “Uryanhit”, Çin kaynaklarında “Ulyanha”, Fischer'in tarihinde “Sayan Tatarları”, Adelung'da “Sagan Tatarları”, Batı kaynaklarında “die Sojoten”, Moğolların ve Mançuların resmî belgelerinde Uryañhay , G. Vambéry'de “Urjançhaier”, W. Schott, H. J. Klaproth'da “ die Urianchai ” Pierre de Tchihatcheff'de “les Soyons” şeklinde adlandırmalar Tuvalar için yer almaktadır (Killi Yılmaz, 2010, s.173).

Kitap, yazarın çalışmanın yöntemine ve içeriğine dair bilgi verdiği kapsamlı bir ön söz ile başlamaktadır. Teşekkür kısmının ardından “Tuva Alfabeti ve Kısaltmalar” bölümü yer almaktadır. Çalışma, “Giriş”, “Tuvaca Metnin Yazı Çevrimi-Çevirisi”, “Tuvacada Ad” ve “Sözvarlığı” bölümlerinden oluşmaktadır.

Çalışmanın “Giriş” bölümünde yazar Tuvalar, Tuva tarihi, Tuvaca, Tuvacanın tarihçesi ve diyalektleri, Tuva kahramanlık destanları, kahramanlık destanlarında içerik, “Alday-Buuçu Destanı”nın varyantları, destanın konusu, dili ve oluşum dönemi hakkında bilgi vermektedir. Yazar destanın konusunu oldukça detaylı olarak Haan-Buuday’ın doğumu ile başlayan 20 başlık altında tasnif ederek anlatmaktadır. Ayrıca yazar çalışmaya ilişkin tespit ettiği sonuçları bu bölümün sonunda yer alan 14 maddelik bir sonuç kısmı ile değerlendirmektedir.

Çalışmanın “Tuvaca Metnin Yazı Çevrimi-Çevirisi” bölümünde ise yazar metni Latin harflerine aktarmış, aynı zamanda metnin Türkiye Türkçesine tercümesini de karşılıklı sayfalarda vermiştir. Karışıklık olmaması adına yazar her beş satırda bir numaralandırma yaparak metnin kolaylıkla takip edilebilir olabildiğini sağlamıştır. Böylece okuyucu için metnin okunması ve anlaşılması kolaylaşmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan “Tuvacada Ad” bölümünde yazar destan metninde geçen ad ve ad soylu sözcükleri “İnceleme (Biçim Bilgisi)” başlığı altında detaylı olarak değerlendirmektedir. Bu bölümü “Sözcük ve Sözcük Türleri” olmak üzere iki temel başlık altında incelemektedir. Sözcük başlığı altında “Basit Adlar”, “Türemiş Adlar -Addan Ad Yapım Ekleri, Eylemden Ad Yapım Ekleri-”, “Birleşik Adlar” alt başlıkları yer almaktadır. Bu alt başlıklarda yazar öncelikle konuya ilişkin geniş kuramsal açıklamaları verip sonrasında metinde yer alan Tuvaca örneği satır numarası ile göstermekte ve onun Türkiye Türkçesindeki anlamını da eklemektedir. Ayrıca dipnotlarla konuya ilişkin kaynaklara işaret etmektedir. Bu bölümün ikinci başlığı olan “Sözcük Türleri” başlığında “Adlar”, “Ad Çekimi”, “Zamirler”, “Sıfatlar”, “Zarflar”, “Edatlar” ve “Söz Öbekleri” alt başlıkları yer almaktadır. Bu bölümde de öncelikle kuramsal açıklamalar verilip sonrasında metinde geçen Tuvaca cümle örneği verilerek onun Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimi de eklenmiştir. Yine bu başlıklarda da kuramsal bilgiler ve kaynaklar dipnotlarla desteklenmektedir. Ayrıca yazar kullandığı bütün dilbilgisi terimlerinin Tuvacadaki biçimini parantez içerisinde göstermektedir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü “Sözvarlığı” kısmıdır. Yazar genel söz varlığı incelemesi yaptığı bölümde madde başlarını alfabetik olarak sıralamaktadır. Her bir maddenin Türkiye Türkçesindeki anlamını verdikten sonra o sözcüğe dair etimolojik bilgileri de eklemektedir. Ayrıca sözcükle ilişkili olma durumuna bağlı olarak Eski Türkçe, Klasik Moğolca, Halha Moğolcası ve Türk dilinin çeşitli dönemlerinden ve çağdaş Türk dillerinden karşılıklar da yer almaktadır. Yazar sözcük türü fiil olan maddelerde fiilin hem mastarsız biçimini hem de Tuvacada mastarlı biçim olan *-Ar* biçimini, *hımıza-/hımızaar* “kımız içmek” (s. 413) örneğinde olduğu gibi göstermektedir. Her bir maddenin metinde geçtiği yeri de ekleyerek dizin niteliğinde de olan bu bölümde sözcüklerin metnin içerisinde kolayca bulunmasını sağlamaktadır.

Çalışma sonrasında “Özel Adlar Dizini” (kişi, olağanüstü varlık, at ve köpek adları) ve “Coğrafya Adları” (dağ, tepe, ırmak, nehir, deniz, büyük göl, bozkır adları) ardından kaynakça bölümü ve ekler bölümü ile sona ermektedir.

21 yıllık uzun soluklu bir çalışma neticesinde ortaya çıkan bu eserle yazar atlı-göçebe kültürün bir ürünü olan destan metnini titizlikle incelemiştir. Türk dilinin diğer sahalarına oranla anlaşılması daha güç olan Tuvacaya ait bir destan Türkiye Türkçesine aktarılacak alana ilgi duyan okurlara ve bu alanda çalışan araştırmacılara önemli bir kaynak sağlanmıştır. Ayrıca çalışma bir metin aktarması olmasının yanında söz yapımı ve bir kısım sözlerin etimolojisi için de zengin veriler sunması yönüyle önemli bir kaynak niteliğindedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aras Toktaş, H. (2020). *Tuvaca 'Alday-Buuçu' destanı (metin-çeviri-adlar-sözvarlığı)*. İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık.
- Killi Yılmaz, G. (2010). *Kuzey ve Güneydoğu Sibirya Türklerinin dil durumu*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Ölmez, M. (2007). *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen. Tuvacanın sözvarlığı eski Türkçe ve Moğolca denkleleriyle*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.